

Ravno ko kuga višav se ogiba,
In le po paru se mestnim valí.
Gore so proste — Sapa napake
V čiste ne dvigne se jasnosti zrake;
Krasna je zemlja povsod, povsod,
Kamor ne dojde Odamovi rod.

(Celi kor povzame.)

Proste so gore! Sapa napake
V čiste ne dvigne se jasnosti zrake;
Zemlja je krasna povsod, povsod,
Kamor ne dojde Odamovi rod. J. Koseski.

Kmetijske poskušnje.

(*Gips ali mavc*) so jéli kmetovavci na Francoskim v hlevih po gnoju štipati, in prav pogostoma se tudi vidi, kako gips po tem, ko so gnoj iz hleva skidali, po hlevnih tléh štipajo. Dvojni dobiček imajo iz tega. Gips namreč zaderži rodovitno moč (salmjakove) v gnoju, da se ne more iz nje- ga iskaditi in se pogubiti; tak gnoj tedaj veliko več zda, ker ni svoje moči nič zgubil. To je prvi dobiček. Drugi pa je, da ravno tisti salmjakove, ki je gnoju toliko koristen, se po tem nemore po hlevu širiti in ne more nadlegovati pljuč, možganov in očes živine; v takih hlevih tedaj ni škodljive soparce; živina je bolj zdrava in se bolje redí.

Naj bi naši kmetovavci tudi tako ravnali! Gips je kaj dobra reč na njivah in v hlevu. Da bi pač naši rojaki tudi to dobro spoznali; veliko dobička bi si naklonili. — Gips ni drag; kjer ga pa ni lahko dobiti, ga zamore vsak kmetovavec sam narediti, ako vzame 46 delov (talov) žepljene kislíne ali hudičeviga olja, 33 delov apna, in 21 delov vode.

(*Zoper uši goveje živine*) se je tudi v nekterih krajih Nemškiga olje, naj bo laško, lanéno ali ogersično, tako dobro skazalo, da, če se je živina le enkrat ali dvakrat z njim namazala, so bile uši in gnjide do dobriga pokončane. Še bolje se je olje skazalo kakor tobak in čmerika. Goveda so na večer z oljem vribali; drugo jutro po tem, ko je olje v dlako dobro potegnilo, so jih čisto ošterglali, in poginile so vse uši. — Marsikdo ne bo verjel, da ima olje tako moč zoper tega merčesa, bo pa lahko spoznal resnico tega, ako pomisli, da vsi merčesi in tudi taki, ki v vodi živijo, v mastnim olju berž poginejo zato, ker timerčesi po luknjicah dihaajo, ki se po njih truplu kakor duški znajdejo; ako te duške z oljem zamašiš, mora žival poginiti, kakor človek, če mu pljuča zamašiš. Zato se tudi v vročih deželah divji narodi, ki so nagi brez obleke, pikanja nadležnih merčesov s tem obvarjejo, da si s palmovim oljem trupla namažejo: olje jih bolje obvarje, kakor Evropejce obleka.

(*Sirovo maslo ali puter naglo vmesti*), je nar boljše, da se smetana v veliki plošnati skledi ali v plošnati posodi iz pléha narejeni, preden se mésti začne, nad žerjavico ali na gorki péči meša in berž po tem, ko je smetana enmalo mlačna (ne gorka ali vroča) postala, v gorki hiši mésti začne. O dobri pol uri je bilo sirovo maslo vmedeno.

(*Bolnim breskvam, pri katerih se je ena veja za drugo sušiti začela*), je večkrat očitno pomagalo, da so se vsahnjene veje v jeseni odrezale, okoli korenine drevesa pa 2 bokala scavnice, ki je bila en teden stara, z 2 bokalama vode zmešane, vlilo. Vidama se je zopet poživilo drevo, ki je bilo že večidel suho.

Kmetijstvo v Belgii.

Iz Ostenda.

Na poti k obertnijski razstavi v London po Belgijski deželi sim se večkrat svojih ljubih rojakov spom-

nil, ko sim vidil kako polje tukaj obdelujejo, kako pa pri nas, in namenil sim se Novicam kaj maliga pisati. Vsaka dežela ima svoje lastne šege; ktere pa so nar bolji, tistih se poprimimo tudi.

Tako rekoč od spodnjiga noter do gornjiga morja, čez 500 ur peš hodá dalječ, sim po vsi poti vidil na desno in na levo z umnim kmetijskim orodjem zemljo obdelovati, in bogate pridelke prec na polji na okrogle in štirivoglatne klade zlagati in s žitno slamo kakor vkup stoječe pohištva na kapnek pokrivati, ki se pozneje, kader je že za prihodnje leto spet vse obsejano in obdelano, na mlatiša zvozi. Od Dunaja noter do Ostenda se sploh na lepo ravnih njivah samo kosec z gerbeno kôso urno obnaša in le prav močno poležene žita mu sèrp izdelovati pomaga. Skozi celo pot od Štajerja noter do zgornjiga morja sim vidil samiga orača brez družiga vodníka svoje konjiče ali voliče voditi in polje obdelovati. Koliko nepotrebne hoje in truda bi se pri nas prihranilo, in za druge potrebne dela obrniti zamoglo, ako bi se tudi pri nas opustil ta vodnik živíne, ki je prav nepotrebna priča pri oranju! Koliko podplatov bi se manj potergalo, in koliko nog in rok bi se za druge potrebne dela pridobilo! Če Štajarski, Austrijski, Česki, Belgijski in Britanski orač sam svoj plug vodi, vunder ne bo bistroumen Krajnc svoje šege hvalil, de pri nas taka nepotrebna priča pri oranju doli in gori po njivi hlačá in brez potrebe čevlje terga.

Švercov ali brabanski plug, kteriga sim tudi jez na svojim zemljišu vpeljal, se je še sploh od Brabantu po Nemškim čez Frankobrod razširil. Ne morejo ga zadost pohvaliti, zato se pa tudi povsod vidi lepo ravno oranje s tem plugam; z brabansko veliko brano na vogal vpreženo in z velikim čez sežinj dolгим valjarjem povlačíjo ravne njive, in le tam, kjer je močirna zemlja, po sežinj široke kraje delajo, de se voda v razore steka.

Na lepih travnikih in na obdelanih zelenih spašnikih se lepa in debela černo pisana čeda pase; telét pred tremi mesci nihče ne zakolje; s kravami pa, ktere niso prec po teletu ali breje, tako dobro kakor z volí vozijo.

Povsod se kmetijstvo vzdiguje; posnemajmo tudi mi, kar je dobriga! Z Bogam! Fid. Terpine.

Ozir po svetu.

Nar več in nar mogočniji deržave so Ruska, Austrijska, Francoska, Angleška in Pruska. Sledeči pregled nam pokaže njih velikost, moč, število prebivavcov itd.

Rusovsko ima svoje dežele v Evropi, Azii in Ameriki, in je 262,251 štirjaških milj veliko (cela Evropa meri le 155,000 štirjaških milj); prebivavcov ima 65 milionov in 935,000; deržavnih troškov ima vsako leto 120 milionov, dolgov pa 733 mil. tolarjev; deržavnih banknotov je za 359 mil. tolarjev med ljudstvom; vojakov ima za navadno rusovski car 700,000, vojniških bark 750, na kterih je 5500 topov, trgovskih bark pa 1100, ktere nosijo za 400,000 lajt blagá mnogo-verstne baže; razniga blagá se pripelje na Rusovsko okoli leta za 133 mil., izpelje se ga pa za 168 milj. 800,000 tolarjev. — Austrijsko je 12,138 štirjaških milj veliko in ima 37 mil. in 500,000 prebivavcov; deržavni stroški so na 200 mil. tolarjev prerajtani; dolgov ima za 1100 milionov; med ljudstvom je papirnatiga denarja za 250 mil. tolarjev; vojakov ima austrijska deržava za navadno 500,000, vojniških bark 156 s 600 topi, 560 trgovskih bark, na kterih je za 162,425 lajt naloženiga blagá; blagá se iz ptujih krajev v Austrio pripelje okoli leta za 85 mil. tolarjev, izpelje pa za 78 milionov. — Francoska dežela je

(razun naselišč) 9748 štirjaških milj velika, kjer 35 mil. in 500,000 prebivavcov živi; stroškov ima za 385 milionov; dolgova pa 1330 mil. tolarjev; med ljudstvom ima pap. denarja za 100 milionov; vojakov je za navadno na Francoskim 265,465, vojniških bark pa 328 s 8000 topi, 4352 trgovskih bark, na katerih imajo Francozi za 613,048 lajt razniga blagá; na Francosko se pripelje na leto za 230 mil. blagá, izpelje se ga pa za 291 mil. tolarjev. — Angleško z Irskim vred (razun naselišč) obseže velikost za 5711 štirjaških milj; kjer je 28 mil. prebivavcov; stroškov ima angleška država za 350 mil.; dolgá pa za 5000 mil. tolarjev; na Angleškem in Irskem je papirnatiga denarja za 210 mil. med ljudstvom, vojakov ima za navadno 129,000, vojniških bark 678 s 18,000 topi; trgovskih bark imajo Angličani 23,233, na katerih se za 2,994,166 lajt blagá po morji v razne kraje prepelje; na Angleško in Irsko se celo leto blagá za 510 mil. pripelje, izpelje se ga pa za 410 mil. tolarjev. — Prusko (Prajsovsko) je 5104 štirjaških milj veliko ter šteje 16,400,000 prebivavcov; stroškov ima za 94 mil., dolgova pa za 180 mil., v Prusii je pap. denarja za 55 mil. med ljudstvom, vojakov je za navadno v ti deželi 217,200, vojniških bark 38 s 84 topi, trgovskih bark pa 977, na katerih je za 40,977 lajt razniga blagá.

Národské staríce.

Šestnajsti list.

Ljubi moj Jože! V národných starícach pridem danes do nekdanjnih slovenskih mest; torej začnem tukaj z Oglejam po latinsko Aquilea imenovanim. To mesto so bili Rimljani pozidali za bran proti divjaškim ljudstvom. Se vé, da je tu med Vindi posebno veliko Rimljanov stanovalo. Istrani in drugi Ilirci so hodili sémkaj po vino, kjer so ga v sodih na voze nakladali. Tu so kupovali tudi olje in drugo blago, ki je po morji prišlo. Za vse to so dajali sužne, živino in kože. Tu so tudi zlato spirali, in zraven so imeli tudi bogate železne rudnike. Dandanašnji še nekatere italijanske besede per tistih, ki železo obdelujejo, pričajo, da je to obdelovanje od italijanske strani na Krajnsko prišlo. V Železnikih je najpervo postavljena hiša, še zdaj Palmada imenovana, kakor pravijo za to, ko so bili prvi ljudje iz Palme sémkaj prišli stanovat. Pred dvajsetimi leti se je kamen z letnicami pri tej prenašeni hiši na tleh valjal, ali bi ga bilo še najti, ne vé. Da spet od Ogleja govorim, imenoval se je tudi drugi Rim in najpoglavitnejši terdnjava rimskega cesarstva je bil. Ob začetku kršćanstva je bil tu sedež očaka, kateri je dalječ okoli imel največi duhovno oblast. V tem mestu je veliko mučnikov krono mučënstva doseglo. V letu 452 po Krist. rojstvu ga je bil Atila, hunski vojvod, razdjal. Dalječ so bile nekdanje slovenske mesta Tímavus Tamov, zdaj Št. Ivan, kjer je bil Diomedov tempelj. Po eniga beliga konja so Diomedu darovali. Da je Diomed ob tem morji gospodoval, pričuje to, ker so se nekateri tukajšnji otoci Diomedovi imenovali. V tem mestu sta bila dva gaja; eden Argivske Jovine, drugi Etolske Divjane.

Ljubi moj prijatelj, danes naj bo dosti od staríc, da boš še za novice kaj časa imel. Z Bogam!

Tvoj stari prijatelj Benkov Tone,

Pogled po Senožeški okolici na Notrajskim.

Hvala pisateljama, ki sta Senožeče in goro svetiga Urbana popisala; pozabila pa sta marsikterih reči in drugih imenitnost Senožeške okolice, ki jih hočemo popisati, in pri ti priliki nekatere želje razodeti.

Če je res, de je župan skerbni mož, se nadjamo, de ne bo za naprej terpel, de bi kakor do zdaj toliko ostudnih psov po Senožečah se klatilo; srenjskemu svetovavstvu pa nasvetvamo, de bi davk za pse vstanovilo, kar je silno potrebno.

Tistim razujzdancam pa, ki v Senožečah in v bližnji okolici mlade drevesca poškodovajo, rečemo, de je njih ravnanje grozno hudobno, in ojstriga kaznovanja vredno.

Senožeška kaplana prebivata v prav slabi hišici in dobro bi bilo, ako bi se srenja ti suhoti usmilila!

Zapustimo Senožeče in podajmo se proti Razdertim. Pol ure od Senožeč je grič z imenom Smoljevo, kjer se vode ločijo. Voda, ki teče v Razderto, teče v černo, voda pa, ki teče v Senožeče, v jadransko morje. Bog daj, de bi v Senožečah gnojniša, ki ulice ognjusijo, potrebila! Iz Smoljeviga stopi popotnik v Razderto, ki ima 70 hiš, 600 prebivavcov, cerkev, šolo in kaplana in prav lepo glaseče zvonove. Razderčani so vozniki in kerčmarji in prav veliko zaslužijo, ker ni kmalo tacijskega kraja, kjer bi se toliko ptajcov in voznikov shajalo. Za cestnino, ki je v najemu, se plača okolj 15,000 goldinarjev na leto, od konja 2 ali 3 krajcarje; najemnik ima gotovo tudi nekaj dobička, in po tem takim mora nar manj 600,000 konj med letam skozi Razderto iti. V tej vasi se cesti ločite; ena pelja proti Terstu in Ljubljani, druga proti Ipavi. Na tej cesti, en streljaj od Razdertiga, se vidi na levi strani ceste gojzd Berda, v katerim le večidel hrastovje (*quercus robur*) in prav malo mecesna raste, ki ga je nek borštinar pred nekimi leti zasadil; na desni strani pa je hrib Nanós. V Berdi se le lapor, na Nanosu pa večidel le apnjenik najde. Od tega se je dobra in rodovitna zemlja odločila in v dolino pogreznila, in tako se je prvi Nanós, ki ga je narava nanesla, razderl in proti vasi, ki se sedaj od te razdertije Razderto imenuje, privalil. Iz te besede so Nemci, ki so že marsiktero slovensko besedo popačili, Prewald (Razderto) skovali.

Na obeh krajih ceste so bili v letu 1809 nasipi, in tukaj so se posebno Teržačani pod vodstvom generalov Turn in Brigido s Francozom hudo bojevali, kar nam je nek nekdanji brambovc pravil, ki je modro (plavo) suknjo zagledaje v bližnji hlev pobegnil.

Ne dalječ od Berde je vas Vitovše in blizu nje raste vino Grumovic, prav dobra kaplica. Pot na Nanós je samo v enih krajih slaba; pride se h skalí, od ktere pravijo, de je na nji sv. Jerom sedel. Ne dalječ od te skale je cerkev sv. Jeroma, ki je okolj 300 let stara. Ta cerkev se iz jadranskega morja prav dobro vidi. Mornarji se po nji ravnaajo, in zavolj tega jo dajo Teržačani vsako leto pobeliti. Cerkev je v taki samoti, de so pred nekimi leti iz zvonika (turna) zvonove vkradili; zdaj jih pa, kadar je shod, z volmi tje perpeljejo.

Pol ure od cerkve je verh Nanosa, ki je okolj 5000 čevljev čez morje visok. Na njem je velika planjava, kjer na letu okolj 60,000 centov sená nakosijo; sadijo tudi kmetje na tem hribu veliko zelja, ker mu tukaj bolhé in gosence ne škodovajo, in ga v bližnje doline in clo v laško deželo prodajajo. Letas so, ko so živali v drugih krajih mlade rastlike pojedle, nek za več kot 500 gold. zelja (kapusa) prodali.

Na Nanosu se ravno to vidi, kot na gori sv. Urbana, kjer so uni dan, kakor se je v „Novicah“ bralo, neki Senožečani mraknenje sonca gledali. Vidiyo se pa tudi mesta Gorica, Oglej, Pirana; temu mestu bližnji svetilnik (Leuchthurm) in pri jasnim nebu z dobrim daljnogledam tudi Benetke, od kodar terjak dobivamo tolažbo za nepokojne otroke. Dobro bi bilo, ako bi bilo mogoče z njim tudi odrašene nepokojnežeto-